

tri priče o književniku radovan ždrale

MOZAK NJEGOVE OVCE KRUŽI SVETOM

On je bio pisac poznate priče *Ovca s mozgom koji kruži svetom*, a ona je bila ovca čiji mozak kruži svetom. Ona je znala sve što se ticalo njega, kao i mnoge druge stvari koje niko nije znao i o kojima niko nije mislio kao ona. Njegova priča, kojom se proslavio, nije imala s njom nikakve veze, iako se može misliti da se radi o istoj ovcu. Ne. Možda je njegova ovca nastala iz priče, ali u njegovoj glavi oduvek su postojale dve ovce, ona iz priče i ona iz dvorišta.

Ta iz dvorišta bila je njegova omiljena životinja, starao se o njenoj ishrani i puštao je na ispašu da se istrči i izdovolji slobode, da ne bi blejala i smetala mu dok radi. Ponekad bi je vodio u šetnju, čemu se životinja radovala, pokazujući to gordim držanjem dok bi trčkala ispred njega.

Te šetnje su bile uvek uz reku, do velikog drveta koje zapljuskuje voda, i nazad. Korak — dva dalje ili bliže, a njeno se znalo tačno do tog drveta i nazad. Ali, on je bio sve zauzetiji, te je sasvim prestao da je izvodi u šetnju, čak je nije ni hranio redovno.

Šta se dešavalo s ovcom dok bi on radio u svojoj sobi, nije znao, ali je pomišljao da se ona isama snalazi. Da bi proverio svoje sumnje, nakanio se da je krišom posmatra ne bi li je izvebao. Posmatrajući je kroz otvor na tavanu, kroz koji se videlo celo dvorište i veliki deo mesta u kojem su živeli, nekoliko dana nije zapazio ništa neobično. Ovca je ležala i dremala na lancu, branila se od muva, kratko zablejala na nekog prolaznika, pratila kretanje kokošaka po dvorištu i tako ceo dan.

A onda se ipak desi ono što je već napisao u priči. Dok ju je, naime, posmatrao kako korača u polukrugu lanca kojim je bila vezana za kolac ispred drvene kućice, u jednom trenutku, neočekivano, ona zastade i osta u tom položaju dugo. Sad će da se desi ono, pomisli uzbuđeno.

I odista: vide kako iz njene glave izlazi mozak u vidu dugačke sive spirale i, plivajući velikom brzinom kroz vazduh, nestaje iznad krovova kuća u plavim visinama ponad zelenih polja. Tačno onako kako je bilo s ovdšnjim mozgom u priči! Njegova ovca nije bila obična, njen mozak mora da se ponaša kao u priči. Zato je znao i sve drugo što se nije moglo videti. Znao je da je njen jedini razum pre nego što je izašao iz lobanje i počeo da kruži, najpre izvinio iz njenih očiju kao zverka iz jazbine, a onda se izvio kao spirala siva pena, kao magla ili san, i nečujno nestao u daljinama sveta.

Znao je da njen mozak u tom trenutku isijava inicijativnu energiju ogromnih impulsa, koji dosežu do velikih daljina, budući isto uznemiravanje u mozgovima koji su mu slični, koji reaguju na njene impulse. U atmosferi oko nje tada se nalazi velika količina elektriciteta koji kreće na sve strane,

do drugih mozgova, budući ih i pokrećući iz lobanja u kojima žive. Kako je i njegov mozak pripadao toj vrsti, to je i njega pokretala i dovodila u stanje lucidne pronikljivosti i težnje da napusti lobanju.

Samo iz mesta u kojem je živio dizala se u znak povorka od nekoliko stotina mozgova koji bi krenuli za njenim kao vetrovi, nemirni i uskomešani, sa svih strana. Bio je to neobičan prizor, koji je više puta pratio s tavana, odakle je video i veći deo mesta. Video je te sive spirale kako se kao klobučici dižu iznad krovova i poleću kao pčele koje se roje, Pokušavao je da utvrdi iz kojih to kuća izlaze, ko su im vlasnici, ali je to bio neuhvatljiv proces, jer se sve odigravalo kao u snoviđenju. Neke je ipak prepoznavao, mada nije video odakle su izašli. Raspoznao je mozak jedne babe koja je živela u kući na drugom kraju mesta; za nju se pričalo da je vraški umna. Poznao ga je po tome što je imao oblik žute spirale. Sličan joj je bio razum ovna koji je predvodio veliko stado u ispašu na livade oko reke. Njegov je mozak imao oblik završanih rogova koji su mu divno ukrašavali glavu; izgledao je s njima kao neko rogato božanstvo među šutim ovacima. S njim je uvek kretao i mozak starog sajdzije i njegovog crnog konja. Sajdzijin mozak je zvoničio kao budilnik, a mozak crnog konja je rcao u plavim visinama. Ostale nije prepoznavao. Pratio ih je u mnoštvu, kao sliku u pokretu. Svi su se kretali za mozgom njegove ovce. I njegov isto. Ni po čemu se nije razlikovao od drugih, što je u početku smetalo, ali se kasnije privikao, i čak mu je bilo prijatno što se utapa u leteću masu belih spirala.

Sve je pomalo bilo zagonetno, pa i vreme kada bi se te stvari dešavale. Zbivanja su imala nepredvidljivo i haotičan ritam. Prolazilo je više nedelja, čak više meseci, a da je sve živelo običnim životom, bez ikakvih nagoveštaja o pokretanju i kruženju, i tada bi nastupili dani kada se kruženje odigravalo neprekidno. Ništa, naravno, nije bilo vidljivo i merljivo osim utiska o čudnoj jasnosti i prozirnosti svega što jeste i što je bilo, svih stvari i pojmova, kao da je kroz svet u tom trenutku odnekud prodirala svetlost koja, poput rentgenskih zraka, osvetljava sve skriveno i neprozirno, svu tajnu sveta, oko koje se, inače, u drugim prilikama, muče sva živa bića. Sada je ona odjednom bila osvetljena, jasna, otkrivena. Videle su se stvari do dna.

Ni dužina trajanja ni pravci kretanja nisu se mogli predvideti. Obično su putovali nekoliko dana, a kretali uvek u pravcu od istoka prema zapadu, u susret Zemlji i u susret vreme koje na njoj prolazi. Išli su obično iznad polutara. Uputili bi se prema Egiptu, Sudanu, Sahari, a onda preko Atlantika, visoko preko Južne Amerike, iznad Amazona, sasvim nisko iznad tamošnjih prašuma, tako nisko da su ponekad nogama dodirivali vrškove visokog drveća. Bivalo je da su i sletali na zemlju, na neko lepo mesto, da se odmore. On se sećao jedne plaže na nekom indonežanskom ostrvu na koju su uvek sletali; ostrvo je bilo pusto, ali s mnoštvom životinja i bujnim rastinjem. Na šljunkovitoj plaži vladala je neobična tišina. Tu bi ostali dva dana. Hranili bi se krupnim belim školjkama, čije je meso bilo veoma ukusno, i mekom travom koja je ličila na salatu. Neko je ulovio mladog rakuna, pa su ga ispekli na žaru i u slast pojeli. Ništa ukusnije nije jeo. S uestezanjem su u moru oprali ruke od mirisnog mesa. On, koji nikad nije bio izelica, jeo je tog rakuna kao da jede pečeno anđela. Ovca je pojela glavu, jer osim nje niko nije imao tako jakе zube da zdrobi čvrste kosti lobanje. Tako su jадnog rakuna poneli prema Indiji u slatkim zalozajima. Još jednog ulovili su na reci Irvindu u Gabonu, a na obalama Viktorijinog jezera lovili bi ribe i skakavce, i kuvali od njih zelenu čorbu od koje su povraćali svi osim ovce.

Sve je bilo prijatno na putovanjima kada je vreme bilo lepo, sunčano, toplo. Ali, ovca nije izlazila s mozgom samo po lepom

vremenu, već i po ružnom, i onda kada se niko nije usudivao da pomoli nos van kuće i skrovitih mesta. Tada je bivalo užasno, po kijametu, ali njena potreba, njen neukrotivi nemir, njeno ludilo kruženja bilo je jače od oblačina, kiša, snegova i bura kroz koje su prolazili. S jednog takvog putovanja, na kojem su bili zalutali u pravcu severa, nisu se vratila trdest dva mozgа; smrzla su se u ledenom zraku i pala s velike visine na zemlju kao sledeće ptice. Njemu su tada promrzli čeonni nežnjevi, pa ga od tada bole pred promenu vremena.

Svi su strahovali od takvih putovanja. Ne jednom su se odlučivali da joj to kažu. Često je baš on biran da joj to kaže u ime svih. Nazivali su je: luda ovca. Okupljali su se i dogovarali da joj se, ako uredba, energično suprotstave. Međutim, nikada nije došlo do takvog otpora. Uvek se nešto desilo zbog čega bi to odložili za drugu, povoljniju priliku. Tako su ostajali samo pri namarama s nemoćnim nezadovoljstvom koje je poprimalo razne forme, od onog tupog do oštre i potajne mržnje. Ali što dalje, sve više su uviđali da do njihovog istupaja zapravo nikada neće doći. Nešto ječe od njih, neka neodgonetljiva tajna držala ih je u nezimljivom odnosu prema njoj. Samo neko izvanredno zbivanje, nešto što bi se desilo van njih, moglo je da izmeni njihovu sudbinu.

Tako je bilo sve dok nije napisana čuvena priča o ovcu čiji mozak kruži svetom. Od trenutka kada je nastala priča, sve se izmenilo. Putovanja su prestala. Ovca se sasvim izmenila. Nikuda više nije kretala iz dvorišta, ni po lepom ni po ružnom vreme-

nu. Postala je ikao druge ovce, čiji je sav posao da se hrane i čekaju kada će ih zaklati li prodati.

Razlog te promene bio je očigledan: svet je opsedao dvorište, tarabu i susedov zid. Na stotine ih je dolazilo. Ona se činila da ne mari za tu radoznalnu publiku koja ju je satima posmatrala, svaki njen pokret, svako mrđanje ušima, teranje dosadnih muva, mahanje repom, dremanje. A zapravo je pozirala i uživala u radoznalosti sveta koji je često provaljivao veliki put da je vidi.

Ali, kao i svako čudo, i ta njegova priča poče polako padati u zaborav, nije dugo izazivala radoznalost ljudi. Posete se počеше proređivati, sve manje i manje ih je dolazilo, dok jednog dana dvorište ne osta pusto.

Ovca se ponovo uznemirni, ponovo poče da gleda u daljinu i bleji na nekoga u imaginaciji. Za nekoliko dana mozak joj se opet pomoli iz lobanje i upravo pred zalazak sunca bila je spremna da ih opet povede put dalekih strana. Sve je trebalo da počne iz početka.

NOVE KNJIGE

Ali, te večeri on uze pušku i napuni je sačmom za pse litalice. Od prvog pogotka glava joj pade na prednje noge.

U sumrak je odnese u polje i ostavi da je pojedu zveri.

U zoru, na prve petlove, meko je grebao na vratima. Ustao je i provirao u dvorište. Bilo je puno ljudi i mozgova koji su već bili spremni da krenu.

- Hajde, požuri! — vikali su.
- Kuda? — upitao je.
- S ovcima!
- Kojom? — bio je začuđen.
- Onom iz priče.

— Ne idem! — povikla, ali se već i njegov mozak izvlačio iz lobanje, kao spirala razbijenog sata.

Ubrzo su leteli iznad Sudana prema Ekvatoru, a onda dalje, po magijskom obruču letećih mozgova, za novom ovcima. Vreme je bilo lepo. Kada su bili iznad onog indonežanskog ostrva, gledali su gde da se spuste i ulove rakuna. Vratili su se tek posle nedelju dana.

ZA NJIM IDE LIK S OGROMNIM HLADOM

Za njim ide lik s ogromnim hladom i slanom ribom u želucu, zatim sećanje na mlade kukuruze u kojima je hvatao lišćine od vune, pa zlatni novčić u džepu u kojem je spavao nož zamotan u maramicu, pa crvena rana na peti od tesnih cipela i mlada izreka u ustima, koja nije smela da siđe otuda, pa cvet lokvanja na bari koja se grejala i znojila u lobanji — kako bi oprao ruke u njoj, prljave su mu od jutrošnjeg sna; svuda ima sveta pa bi ga videli — morao bi negde da se zakloni, pa produži niz ulicu kao zmijska po vrelom kamenju...

Onda primeti da mu se hlad smanjio i da više nema čaja u želucu, da je ispario, ostala samo gorčina u ustima, o koju se sasvim zaprljala mlada izreka. Mlada izreka.

Ko je to?

Hlad je sasvim spao na noge, drže ga još samo cipele. Sada bi i njih mogao izuti i krenuti dalje bos i bez hlada, ali taj bi ga opet sustigao i seo mu za vrat. Ah, nije moguće da je neće moći oprati, da ju je gorčina razjela, a lišćici opet u onim kukuruzima, da mu se njihova oika sliva niz kičmu i natapa tesne cipele od deset godina.

Tamo je, ono, prodavnica helaspaka. Prokleti grad! Otkada je već tražil! Halaspak nije retko potrebna roba da bi prodavnice s tim artiklom trebalo da budu kilometrima udaljene jedna od druge. Ljudi ne mogu bez njega nijedan jedini dan, a on mora da ga kupi i dva puta dnevno. Vrlo je dobar u ovom gradu. Nešto je samo manji nego drugde, ili mu se čini. Ali, ako ga sustigne hlad, ništa nije uradio. Prodavac neće hteti da mu ga proda, što bi mu bilo neprijatno i podsetilo ga na mozak za šumski proplanak.

Ipak je ušao da pokuša. Možda će mu poći za rukom. Prodavac mu, začudo, ču- tike pruži helaspak za novac i uplašeno izdahnu vazduh. Ali, isamo što se okrenuo i pošao prema vratima, oseti da mlada izreka više nije gorka i da bi je mogao sada ispljunuti, ali nema povoda. Takav je čovek, pomisli. Čim kupi helaspak, sve mu je potaman. A kada ga i zatalpaca nakon dugog sjovaza — čoveku se učini da je srećan. Ali to je retko, kao bela vrana. Dosta je kada ga osećaš u ruci i dodiruješ njegovu glatku prirodu bez perja i krkljušti.

Ah, al' bi bilo odvratno da ima perje. Deca bi ga se strašno plašila. Ovako...

Mozak za šumski proplanak nije za bosonogog već za onoga ko na nogama ima tesne cipele. To je jasno samo po sebi, ali ne bi bilo jasno prodavcu koji ima brata u vojsci.

Da, boga ti, koliko sam žuljeva zalećio u vojsci. Peta je stvorena da bi imali gde da rastu žuljevi. Zato petu nema niko sem čoveka. Ali zato niko, osim njega, ne zna za helaspak. Svi su onda na istom: ljudi, trave, životinje.

Dobro. A sad kreni dalje. Bara u mozgu se opet puši, ispaniče i poslednja kap; polumrtvi žabac teško diše u mulju, ne otvara oči, jer na njih više ne vidi, samo što nije lipsao. Smrt će mu biti crna i tvrda kao čokolada. Još jutros, dok je pio čaj, kreketao je na zelenom lokvanju iza uva. Kako mu je malo trebalo da ugine. Ah, davo da ga mosi, naći će drugog.

Da se nisam spotakao, ne bih imao problema s rukama. Isprljaću džepove, a onda će mi se od njih prljati ruke. Vode... A pantalone mi tako tesne. Valjda nikada nisam imao tako tesne pantalone. Šta mi bi da ih kupim. Iz njih mi nikada ne bi utekli lišćici. Uvek će biti srećni što sam tada imao prostrane pantalone. Tada sam, dok sam ih hvatao, pao nekolikio puta.

Bilo je mokro u kukuruzima, mlada izreka ih je jurila između redova i sustizala jedno po jedno. Cipele nisam našao. Došao sam kući bos, prljav kao svinja, osobito ruke.

Kada stignem na autobusku stanicu, svet će me blesavo gledati. Praviću se lud i čvrsto držati u rukama helaspak. Neka ga vide, davo ih odneo. Žapca ću ispljunuti čim autobus krene, ili ću mu doliti sveže vode ako na stanici bude klozet.

Na stanici ima klozet, ali se ne može ući, osobito ne bos. Morao bi posle negde oprati noge. Autobus ide kroz dva sata; u, boga mu...

Legao je pod svoj ogromni hlad s rukama pod glavom i ubrzo zaspao. Bose noge su mu doticale nebo iznad kuća, a nogavice je srozao do ispod kolena, u visini krovova.

U jedan mah neko dete mu se prikrade, izvadi mu nešto iz džepa i odnese. Možda helaspak, možda lišćice, možda mozak za proplanak.

RATNA BELEŽNICA

21. septembar. Uspeli smo uz velike gubitke da isteramo Nemce iz šume. Tukli smo se do mrke noći.

22. septembar. Nemci su nas isterali iz šume.

23. septembar. Isterali smo ih iz šume.

29. septembar. Isterali su nas iz strašne šume. Ranjen sam u glavu.

30. septembar. Strašna šuma ide na nas kao podavljala. Isteraše nas.

1. oktobar. Još devetorica. Ne znamo koliko je njih. Pred zoru isterasmo ih.

2. oktobar. I mi i oni zanoćismo u šumi.

3. oktobar. Glodemo mesečev rog. Oni s jednog, a mi s drugog kraja. Ali nas isteraše posle večere.

14. oktobar. Još četiri njihova glasa su umuknula, ne čujemo ih više: šuma je naša.

15. oktobar. Šuma je njihova.

16. oktobar. Šuma je naša. Opet metak okrznuo glavu.

17. oktobar. Više nema mojih drugova. U šumi je još strašnije, sve sam ih posahranjivao. Nemam više kože na dlanovima. Šuma je moja.

Možda je već novembar. Mesec se zamladio i sve je sjajniji. Dolazi vreme snega.

Utvare silaze s grana, kao ogromni gavrano. Svake noći bliže mi prilaze. Poubijaću ih sve. Ništa mi ne mogu.

Sneg je pao. Ništa mi ne mogu. Moje lukavstvo zburnilo ih je potpuno. Dlanovi su mi zarasli. Moj mozak pametno misli čim utvare krenu s jelovih grana. Gadam u knilo. Vidim bolje nego oni. Samo se koprcnu. I ne slutite šta ih snalazi da sam demon šume.

Mraz, vilica donja ukočena. Glodem mesečev rog. Da mi je kamen, izvadio bih malo moždine. Ne bi mi ništa rekao da to učinim. Dobar je prema meni kao Jovan. Smrskaste ti glavu kao da si zmijsa.

Gavranovi. Dovedoše ptičurinu veliku kao krava, grozna je. Uhvatih je za robove i odvalih joj jedan, pa drugi, pa treći! Onda krilo: jedno, drugo, treće! Onda kljun: jedan, drugi, treći! Onda brat Jovan i brat mesec rasvetliše mrak i kljun!

Crno sunce, mrtvo. Utvare me njuškaju.

ILIJA MARKOVIĆ: »REPIGRAMI«, »Stražilovo«, Novi Sad 1978.

Piše: Slavko Gordić

Repigrami, druga humoristično-satirična knjiga Ilije Markovića, sadrže sto i pedeset eliptično i efektno sročjenih zapisa čiji žanrovski identitet nije lako utvrditi: to su i epigrami, i gesla, i afonizmi, rugalice i skrnvalice, šaljive i setne krljatice. Knjiga od početka do kraja očuvava ujednačen i solidan nivo duhovitog i načelnog dijaloga sa svetom onakvim kakav je, bogatim neravninama i mučninama. Dijalog je taj bez žuči, ali i bez mirenja.

Povodi i prizori Markovićeve satire imaju redovno rang značajnih moralnih i društvenih činjenica našeg svakodnevlja. Na prvi pogled bezazlena i ljupka u svojoj stilizaciji, Markovićeve reči ispod tog finog vela otkrivaju nelip i rutav svet moćnika, vlastoljubaca i otimaca, kao i onih o čijem obrazu brine (obrazina) preko obrazine — licemera, amamaša, ustarašara. »Karakterološki« uvidi piščevi nude katkad gotov »sinopsis« za groteskno-karikaturalan igrokaz, sa svojim negativnim junacima i kolebljivim antiherojem, s dramskom tenzijom, scenskim i sve-tlosnim okruženjem:

NISU TO OREOLI,
DRUŽE,
NO REČI
ŠTO IZNAD GLAVE KRUŽE.
(str. 5)

NIJE TO DUGA,
VEĆ SPEKTAR ZASLUGA.
(str. 14)

A OKO TRONA
ROJEVI POLTRONA.
(str. 13)

BITI IL' NE BITI
U NJIHOVOJ ORBITI?
(str. 14)

Razotkrivajući svet, satiričar razodeva i jezik. Markovićeve igre rečima, u različitim formulama, kontaminacije doslovnih i prenesenih značenja, crno-humorni nadrealistički spojevi (ZAS-TO SE SALA / UVUKLA U VEŠALA?), predstavljaju više od igre jezikom i logikom. Tako je i sa mimom: koncentracija smisla u mimovanjem rečma i njihova